

KS. DAWID PIETRAS FSSP

Sąd Kościelny Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej

e-mail: pietrasdawid@poczta.fm

ORCID 0000-0002-2545-1751

**Krzysztof Marek Kiełpiński, *Kary latae sententiae.*
Studium historyczno-prawne, Wydawnictwo „Jedność”,
Warszawa 2023, ss. 558**

W systemie kanonicznego prawa karnego Kościoła łacińskiego wyróżnia się kary poprawcze *latae sententiae* oraz *ferendae sententiae*, którymi są ekskomunika, interdykt oraz suspensa (kan. 1312 §1, 1° KPK/83). Stosuje się więc cenzury wiążące mocą samego prawa zawarte w ustawie lub nakazie karnym oraz wymierzane przez właściwą władzę kościelną na drodze sądowej bądź administracyjnej. Przy tym podwójnym podziale należy zauważyć, że kary *latae sententiae* są wyjątkową instytucją, która nie występuje w prawie karnym ustanawianym przez władzę świecką. Ustawodawca kościelny, pełniąc rolę sędziego, karze sprawcę określonych przestępstw w momencie ich dokonania, pozbawiając go możliwości korzystania z niektórych dóbr duchowych i materialnych. Ordynariusz karę tę może także zadeklarować. Warunkiem odzyskania prawa do utraconych dóbr jest poprawa sprawcy, co stwierdza właściwa władza kościelna, np. Stolica Apostolska, jeśli chodzi o kary *latae sententiae* dla niej zarezerwowane. Dzieje się tak dla dobra społeczności Kościoła i poprawy samego delikwenta, zapobiegając w duchu prewencyjno-wychowawczym popełnieniu przez niego kolejnych przestępstw. Poprzez kary zaciągane *ipso iure* władza kościelna chroni także ważne obszary życia i funkcjonowania Kościoła, m.in. świętość sakramentów. Kościół bowiem jako zorganizowana społeczność ze swej natury ma prawo tworzyć własny system norm prawnokarnych.

W badania nad tym zagadnieniem prawa karnego wpisała się monografia ks. dr. Krzysztofa Marka Kiełpińskiego pt. *Kary 'latae sententiae'. Studium historyczno-prawne* opublikowana w wydawnictwie „Jedność” w 2023 r. i licząca 558 stron. Jest ona pogłębieniem rozprawy Piotra Kurczyńskiego *De natura et observantia poenarum latae sententiae* z 1938 r. (Lublin) oraz Urbana da Cruz Gaspara *Génese da pena 'latae sententiae' a teor do c. 1318. Implicacoes da Equidade Canónica como Principio iluminante* z 1999 r. (Rzym). W tę tematykę wpisuje się także dysertacja Roberta Mazzoli *La pena 'latae sententiae' nel diritto canonico. Profili comparati di teoria generale* z 2002 r. (Padwa). Wydana pozycja książkowa ks. Kiełpińskiego, podobnie jak dwie pierwsze wspomniane dysertacje, jest rozprawą doktorską napisaną pod tym samym tytułem i obronioną na wydziale prawa kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w 2022 r. Promotorem był ks. dr hab. Marek Saj, prof. UKSW, a recenzentami byli ks. prof. dr hab. Wiesław Wenz oraz ks. dr hab. Robert Kantor, prof. UPJPII. W monografii, która ma charakter historyczno-prawny, autor skorzystał z metody historyczno-analitycznej, a także z elementów takich metod, jak lingwistyczna i dogmatyczno-prawna, filozoficzno-prawna oraz historyczno-prawna. Wykorzystał wiele źródeł, które w kwerendzie bibliograficznej pogrupował na patrystyczne, papieskie, soborowe, synodalne, Kurii Rzymskiej i konferencji biskupów. Uwzględnił także księgi pokutne, gdyż miały one wpływ na ugruntowanie pozycji prawnej kar *latae sententiae*. Ujął obszerną literaturę przedmiotu liczącą niemal 600 pozycji w różnych językach. Zaznaczyć należy, iż celem autora było kompleksowe przedstawienie problematyki kar *latae sententiae* poprzez analizę ich natury, struktury, funkcji i celu. Autor nie ograniczył się więc jedynie do konkretnego okresu funkcjonowania systemu tych kar, ale ukazał źródło i pełne spektrum ewolucji badanej instytucji prawa karnego. Badania ujął w pięciu harmonijnie rozłożonych rozdziałach ułożonych w kluczu historycznym. Każdy z nich poprzedził wstępem, a zakończył podsumowaniem przeprowadzonych analiz.

W pierwszym rozdziale swojej monografii autor ukazał złożoną genezę instytucji kary *latae sententiae*, która ma korzenie biblijne.

Zaznaczył, że kara tego typu funkcjonowała już w Starym Testamencie, spełniając funkcję wychowawczą (prewencyjną), retributywną (odwetową) i kontrolną. Miała także swoją strukturę złożoną z elementu upomnienia oraz sankcji karnej. Badana instytucja kary *latae sententiae* ma także swoje źródło w Nowym Testamencie, a szczególnie w Ewangelii i niektórych Listach św. Pawła. Autor zwrócił również uwagę na pisma ojców Kościoła i innych pisarzy wczesnochrześcijańskich, którzy podkreślali, że kary powinny być skuteczne, godziwe, moralnie dopuszczalne i pełniące określone funkcje w społeczeństwie. Ich przemyślenia miały wpływ na postanowienia synodów w IV wieku oraz Soboru w Nicei w 325 r., które ustanawiały kary dotyczące szczególnie ciężkich i szkodliwych czynności. Kary te nakładane były na wiernych świeckich i duchownych. Autor podsumował, że normy Synodu w Antiochii z 341 r. stanowią zakończenie procesu powstawania instytucji omawianej kary.

Drugi, najbardziej rozbudowany rozdział recenzowanej monografii dotyczy ewolucji doktryny o karach *latae sententiae* w okresie trwającym od IV wieku do wydania Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1917 r. Ten długi okres autor podzielił na trzy etapy, omawiając kolejno ustawodawstwo od IV do VIII wieku, od IX do XII wieku i od XIII wieku do promulgacji pierwszego Kodeksu. Autor ukazał rozwój tej instytucji, analizując w tych trzech etapach postanowienia papieskie, soborowe i synodalne. Na drugim i trzecim etapie przeprowadził także istotne badania treści ksiąg pokutnych oraz Dekretu Gracjana, który zawiera normy świadczące o szerokim zastosowaniu tego rodzaju kar. Zaznaczył, że na początku kształtowania się badanej instytucji nie odróżniano kategorii grzechu i przestępstwa, ale zamiennie używano tych pojęć. Podkreślił, że to reforma gregoriańska miała znaczny wpływ na powstanie terminu *latae sententiae*, co łączyło się z rozdzieleniem dwóch ww. pojęć. Z biegiem czasu omawiana instytucja najczęściej przybierała postać anatemy, ekskomuniki, interdyktu oraz suspensy. Karę tę stosowano więc coraz systematyczniej, gdyż widziano w niej skuteczny instrument karny cieszący się zaufaniem wspólnoty i ustawodawcy kościelnego. Jednak – jak zauważa autor – zmiany dokonujące się w świecie, nieodpowiednie decyzje papieskie

oraz wpływ władzy świeckiej doprowadziły do umniejszenia roli kar *latae sententiae*. Próbę ich przywrócenia podjęto na Soborze Trydenckim, co jednak odniosło niewielki skutek z powodu uwarunkowań, w jakich znajdował się Kościół.

W trzecim rozdziale monografii autor skupił się na karach *latae sententiae* w Kodeksie Pio-Benedyktyńskim z 1917 r. (Księga V). Badania nad instytucją obecną w tym Kodeksie zostały podzielone na trzy części w kluczu jej definicji (konstrukcji kar i terminologii), natury oraz celów. Autor słusznie zauważył, że ustawodawca kodeksowy umieścił definicję kary *latae sententiae* w kan. 2217 §1, 2° CIC/17. W ten sposób kara ta otrzymała konkretną konstrukcję prawną (upomnienie i sankcja karna), przybierając formę ustawy bądź nakazu karnego. Ks. Kiełpiński podkreślił w podsumowaniu rozdziału, że natura omawianej instytucji ukształtowała się na skutek różnych poglądów, jakie pojawiły się w historii prawa kanonicznego i karnego. Reakcja społeczna, odwet, poprawa sprawcy – jak zauważył – stanowiły trzy główne elementy, które miały wpływ na ukształtowanie się kar *latae sententiae* obecnych w pierwszym Kodeksie. Ich wewnętrzna struktura zakładała istnienie retribucji (sprawiedliwości i słuszności) oraz prewencji, co łączyło się z określonymi celami tych kar (poprawa sprawcy, zadośćuczynienie, sprawiedliwość naprawcza). Natomiast sposób ich realizacji wypływał z natury wspólnoty Kościoła. Omawiany rodzaj kar zawartych w tym Kodeksie stał na straży porządku publicznego, bezpieczeństwa prawnego i określonych zachowań poszczególnych wiernych Kościoła. W omawianym Kodeksie w sposób szeroki wykorzystano więc instytucję kary *latae sententiae*, nadając jej pierwszoplanową rolę w kodeksowym systemie karnym.

Czwarty rozdział pracy to szeroka analiza kar *latae sententiae* obecnych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. (Księga VI). Autor rozpoczął go od ukazania argumentów zwolenników oraz przeciwników tego rodzaju kar. Zauważył, iż według *mens legislatoris* wyrażonej w obowiązującej dyscyplinie kodeksowej kary *latae sententiae* mają dotyczyć przestępstw ciężkich, wypełniających znamiona przestępstw umyślnych lub wywołujących zgorszenie, albo takich, których nie można skutecznie ukarać karami *ferendae sententiae*

(kan. 1314, 1318 KPK/83). Taka *ostrożna* postawa ustawodawcy kodeksowego była spowodowana eklezjologią Vaticanum II oraz próbami dostosowania prawa kościelnego do prawa świeckiego. W omawianym rozdziale autor przedstawił elementy, które składają się na przestępstwo kościelne (element obiektywny, subiektywny i legalny) oraz podmiot działania (wierni świeccy, duchowni, osoby konsekrowane). Następnie omówił takie pojęcia jak forma (ekskomunika, interdykt, suspensa, kara ekspiacyjna) i podział kar (zarezerwowane dla Stolicy Apostolskiej i niezastrzeżone), opisując kolejno przestępstwa, o których stanowi ustawodawca kodeksowy. Podjął się także wyłożenia problematyki zakresu i czasu trwania kary, ciężkości i szkodliwości przestępstwa, winy sprawcy itp. Podał także analizę instytucji i sposoby zwalniania z kar z rozróżnieniem na zakres zewnętrzny (działania ordynariusza) i wewnętrzny (działania Trybunału Penitencjarii Apostolskiej, spowiednika itd.). Całości problematyki poruszonej w rozdziale dopełnia kwestia ustaniania kary *latae sententiae* oraz kazusu śmierci bądź choroby umysłowej sprawcy czynu przestępczego.

Ostatni, piąty rozdział monografii został poświęcony karom *latae sententiae* umieszczonym w normach pozakodeksowych wydanych w latach 1984–2021, a więc po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r. Są to zasady, które można określić mianem *lex specialis*, i były wprowadzane według rodzących się potrzeb wspólnoty Kościoła m.in. w kwestii *delicta contra mores* w celu uzupełnienia norm Kodeksu. Autor podzielił rozdział na trzy części, ukazując kolejno regulacje wprowadzone za pontyfikatów Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka. Nowe pozakodeksowe kary *latae sententiae* umotywowane były wzrostem aktywności przestępczej m.in. w związku z *delicta graviora*, co tworzyło konieczność ochrony najważniejszych instytucji Kościoła. Autor zauważył, że najwięcej dokumentów zostało wydanych za Jana Pawła II, a ich skutkiem było rozszerzenie kompetencji Kongregacji Nauki Wiary. Także Benedykt XVI wydawał normy dotyczące kar *latae sententiae* zazwyczaj poprzez nowelizację norm już istniejących zawartych m.in. w motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 2001 r. Papieża Franciszka natomiast cechowała dość ostrożna postawa w kwestii wprowadzania nowych kar tego

typu. Zaznaczyć jednak należy, iż poprzez motu proprio *Communis vita* z 19 marca 2019 r. doprecyzował on kanony 694 i 729 KPK/83 dotyczące procedury wydalenia zakonnika. Ponadto poprzez Konstytucję apostolską *Pascite gregem Dei* z 23 maja 2021 r. Franciszek zreformował Księgę VI Kodeksu, ale ta nowelizacja nie wniosła nic nowego w zakresie kar *latae sententiae*. Wydanie tych norm kodeksowych zbiegło się z czasem ukończenia monografii, dlatego autor zaznaczył, że przedmiotem jego badań był Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. przed nowelizacją tejże księgi.

Podsumowując tę recenzję, należy podkreślić, iż w swojej rozprawie naukowej autor wykazał, jak bardzo kary *latae sententiae* oraz *ferendae sententiae* tworzą skuteczny, spójny i komplementarny system karny Kościoła, działający w duchu *Salus animarum est suprema lex Ecclesiae* (kan. 1752 KPK/83) – podstawowej zasady prawa kościelnego. Autor zauważył bowiem, że instytucja kary *latae sententiae* została ustanowiona dla dobra Kościoła i społeczeństwa w oparciu o ideę kardynalnej cnoty sprawiedliwości oraz słuszności kanonicznej (*aequitas canonica*). Biorąc pod uwagę te i inne wnioski oraz ogromny wysiłek autora włożony w napisanie dysertacji, należy docenić walory tej publikacji. Są nimi np. ukazanie pełnej historycznej drogi rozwoju badanej instytucji, kompleksowość i wieloaspektowość przeprowadzonych analiz, rzetelne wykorzystanie wielu źródeł, krytyczna ocena myśli innych kanonistów oraz własne przemyślenia autora. Praca ta jest również istotna ze względu na fakt występowania polemiki wśród kanonistów co do zasadności stosowania tego rodzaju kar w systemie prawnym Kościoła. Ponadto będzie ona stanowić ogromną pomoc praktyczną m.in. dla ordynariuszy w ich działaniach związanych z ustanawianiem, deklarowaniem czy zwalnianiem z kar *latae sententiae*. Docenić należy również fakt, iż mimo przeprowadzenia tak obszernych analiz, autor słusznie zauważył, że jego opracowanie może przysłużyć się do dalszych i szerszych badań instytucji kary *latae sententiae*. Bez wątpienia, monografia autorstwa ks. dr. Krzysztofa Marka Kiełpińskiego stanowi znaczny wkład w rozwój prawa kanonicznego w gałęzi prawa karnego Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego, ubogacając tym samym literaturę kanonistyki polskiej i światowej.